

Rajt il-Mellieħa tinbidel

Mons. Dun Mosè Debono

Għalaqt il-85 sena, u minn dakinhar sal-lum rajt kif il-Mellieħa nbidlet minn raħal għal belt, il-bini l-antik twaqqa' u reġa' nbena f'wieħed modern, u kemm il-mentalità u l-ħajja tal-Melleħin, inbidlu bħal-lejl għal nhar.

Fi tfuliti gawdejna l-innoċenza, il-ġabra fil-familja, ir-rispett lejn il-ġenituri, l-ġhalliema tal-Iskola, lejn il-Pulizija, lejn l-Awtoritajiet Ekklesjastiċi u Ċivili. Konna familji b'numru kbir ta' wlied. Il-familja tiegħi stess kienet komposta mill-ġenituri – Ġuzeppi u Maria u minn għaxar subien u erba' bniet, u qatt ma rajna l-ġenituri iddisprati! Kienet ħajja ta' ħafna saġrificċju u tbatija – hekk iva. Imma l-istess ulied tal-familja, sa minn ċkunitom, kienu jkunu ġa qegħdin jesperimentaw it-tbatija tal-ġenituri. Allura, il-fsied ma kienx jeżisti. L-iktar, il-Melleħin, kienu bdiewa, u l-mara kienet taħdem flimkien ma' żewġha fir-raba' – u aktarx, kienet taħdem daqsu wkoll. Anke t-tfal kienu jkunu ġa bdew jesperimentaw it-tbatija u s-saġrificċju ta' x'jiġifieri trid taħdem biex taqla' l-ġħajxien tiegħek ta' kuljum. It-tifel kien jitgħallem isuq il-baġħal bil-karrettun, jitgħallem jaħrat bil-mohriet, ried jitgħallem isaqqi l-ġħalqa u kif iwassal l-ilma mill-ġħajn mimlija bl-ilma għal matul il-kanali sakemm jibda jsaqqi l-ġħalqa. It-tfal, flimkien ma' missierhom u ommhom, fuq il-qiegħa, f'Lulju u f'Awwissu, f'xemx taqli l-ankri, kienu jitgħallmu kemm trid tbatu biex tidres il-qamħ għalih, idderrih billi bil-pali tal-injam u bl-imdieri (plural ta' midra), il-midra kienet bħal furketta kbira tal-injam billi jgħollu t-tiben u l-qamħ flimkien, sakemm, imbaġħad, permezz taż-żiffa tar-riħ, jintgħażel il-qamħ mit-tiben mis-sifa (it-tiben li jkun tqatta' rqiġ ħafna permezz tad-dris tal-annimali u tar-romblu tal-ħadid mimli bi xfafar li jqattgħu, miġbud mill-baġħal jew mill-ħmara. Ir-rizultat ta' dak ix-xoġħol iebes, it-tfal sa minn ċkunitom, kienu jitgħallmu kemm toħroġ tbatija, qabel ma tiekol biċċa ħobż!

Inkwantu ta' skola, tgħallimna wkoll, imma ma kellniex il-kumditajiet bħalma għandhom illum it-tfal. Lanqas ma kellna kumdità biżżejjed ta' trasport bil-karozzi bħalma għandhom illum l-istudenti biex imorru fi skejġel oħra barra mill-Mellieħa. U lhaqt ukoll żmien l-aħħar gwerra mill-1939 sal-1945. Tlieta biss kienu l-istudenti Mellieħin fi skejġel sekondarji, dawn kienu: Edward Camilleri li, iktar tard sar Surmast tal-Iskola, Godfrey Wettinger li sar professur l-Universitá u Mosè Debono li mar it-Technical School għall-iskola u ħjata, iktar tard mort is-Seminarju biex nasal għas-Saċerdozju.

Fi tfuliti, ftit li xejn, aħna l-Melleħin kellna kuntatti ma' Maltin oħra. Però, l-irġiel haddiema tal-bini – bennejja

u manwala u haddiema fit-Tarzna kien hemm dejjem. Izda l-Mellieħa kienet tara Maltin u Għawdxin oħra biex jirringrazzjaw lill-Madonna għal xi wegħdiet li jkunu għamlu, jew biex jitolbuha għax-xita, għal kontra xi marda qattela, biex teħlisna mill-istraġi tal-gwerra, u bħala ringrazzjament lill-Madonna li spiċċat il-gwerra.

Għall-ħabta tas-snin 1960 u l-1970, il-Wied ta' Għajn Żejtuna nġhata għall-bini, u nħoloq ħafna xoġħol għall-Melleħin. Imbaġħad bdew jinbnew il-lukandi għax bdew ġejjin it-turisti. Anke l-lukandi pprovdew ħafna xoġħol. Il-mara tad-dar ma baqgħetx toħroġ mid-dar bil-fardal imdendel ma' qaddha. Bdiet tkun eleganti iktar. U wara x-xoġħol, l-irġiel ukoll bdew joħroġu 'l barra mid-dar, mhux iktar bl-istess ilbies tax-xoġħol imma bi hwejjeġ aħjar u nodfa. Bla dubju, anke ż-żgħażaġħ u t-tfal, bdew jidhru iktar eleganti. Fir-raħal bdew jidhru ħwienet li ssib fihom il-meħtieġ kollu għall-ħajja. Bdejna nindunaw li ma kienx hemm iktar għalfejn toħroġ 'il barra mill-Mellieħa biex tixtri par zarbun, biex tixtri libsa, għodda ta' kull kwalitá għax-xoġħol. Il-mastudaxxi armaw b'makkinarju mill-aqwa, u daħlu snajja oħra kapaci għal kull xoġħol meħtieġ. Fil-Mellieħa qatt ma kellna nies għazzenin, la fl-imġħoddi, u lanqas issa. Il-Melleħin magħrufin għall-bżulija tagħhom u li jafu jfaddlu l-flus li jkunu batew ħafna għalihom.

Fl-1948, infetħ għall-Maltin, il-bieb għall-emigrazzjoni. U eluf ta' Maltin u Għawdxin, u fosthom mijiet ta' Mellieħin, telqu lejn l-Awstralja, il-Kanada, l-Amerika u l-Ingilterra. Tista' tgħid li fil-maġġoranza l-kbira ta' familji Mellieħin, kollha kellhom xi ħadd, jew xi wħud emigraw lejn pajjiżi 'l bogħod minn Malta. Mill-familja tiegħi stess, telqu erbġha. Bl-emigrazzjoni, il-Baned kollha Maltin u Għawdxin, ħadu majnata kbira u fonda għax sifruħom ħafna bandisti. U dik id-daqqa ta' ħarta, damet madwar għoxrin sena tinħass, sakemm il-baned reġġħu bdew jirpiljaw mill-ġdid.

Fl-1947, nibed il-'Kor u Orkestra Marija Bambina' fil-Mellieħa. Mill-familja tiegħi konna erbġha, l-ewwel li ħadna sehem: Pija u Wiġi bil-kurunetta, Leli jkanta (kien ukoll jaf idoqq il-klarinet), ħija Edwardu u jien konna bil-vjolin għax aħna t-tnejn konna l-ewwel Mellieħin li bdejna nitgħallmu l-vjolin għand professur. Is-solista bil-vjolin tat-Teatru Rjal u dak kien Maestro Wistin Camilleri.

Fis-snin 1947 sal-1967, jiġifieri fiz-żmien il-parrokat tal-Kappillan Dun Frangisk Xuereb, l-għaqdiet religjużi kienu fl-aqwa tagħhom; l-Azzjoni Kattolika bil-friegħi kollha tal-irġiel, nisa, ġenituri, tfajliet, subien u bniet; iz-

Żgħażaġh Haddiema Nsara; ġenituri u tfajliet; Leġjun ta' Marija; rġiel u nisa u anke tfal.

Fis-snin 1950 sal-1970 saru hafna għalliema Mellehin fl-iskejjel tal-gvern u dawn hadmu hafna sabiex il-Mellieha tkompli tghaddi 'l quddiem fil-formazzjoni spiritwali u fl-edukazzjoni civili u jiena sirt sacerdot fl-1956, u dak li għart u hżint mis-seminarju, ridt inwasslu lill-parrocča tal-Mellieha iżda mhux ridt biss, iżda fil-fatt hekk għamilt, u hekk għadni sejjer. L-ewwel haġa li għamilt, organizzajt it-tagħlim tal-katekiżmu, saħhaht u komplejt norganizza l-għaqda tal-abbatini li kienet ġa twaqqfet xi sena, sena u nofs qabel mill-Kanonku Dun Ġuzeppi Delia, bl-approvazzjoni tal-kappillan Dun Franġisk Xuereb. L-ewwel organizzaturi kienu: Edward Camilleri (Surmast tal-Iskola), Karmelo Muscat (Impjegat mal-Water Works separatament), u Pawlu Deguara (li iktar tard sar Sacerdot Ġizwit). Mela, il-bidu tal-għaqda tal-abbatini, inbdiet bejn nofs l-1954 u l-1955. U billi kont imsahhar (u għadni) bil-mod ta' kif San Ġwann Bosco kien jirnexxielu jigbed it-tfal u z-żgħażaġh lejha billi kien ihaddem din il-massma tiegħu konvenzjoni kbira li: "Jekk l-edukatur irid jigbed it-tfal u z-żgħażaġh lejha, l-ewwel irid jagħmel dak li jridu huma, imbagħad huma jagħmlu dak li jrid hu", jiena dan bdejt nipprattikah sa mill-bidu nett. U fost oħrajn, għamilt *ground* tal-futbol f'tat-Tomna 'l fuq mill-grawnd tal-gvern li hemm illum. Dan kien hdejn il-ġibjun fil-quċċata tal-gholja. Kont krejt żewġt għelieqi kbar hdejn xulxin li kienu traskurati, u bil-għajjnuna ta' erba' ġuvnotti, it-tfal l-oħra kellhom fejn jilagħbu.

Sa qisu l-1936 fil-Mellieha kien għad ma hawnx toroq bl-asfalt, hliet dik biss li illum hi Triq il-Kbira u Triq Ġorġ Borġ Olivier u Triq il-Marfa. Il-kumpliment tat-toroq l-oħra kien għadhom bit-trab u bix-xaħx. U kien hawn tlieta jew erba' merħliet ta' nagħaġ u mogħoż għax kważi kull familja kellha l-istalla fid-dar tagħha stess. U fl-istalla kien ikun hemm; in-nagħaġ u, jew il-mogħoż, fniek, tiġieġ, ħamiem. U għalkemm kien għad hemm il-faqar, il-familja kienet moqdija tajjeb b'dawk l-animali. Iżda b'dawk in-nagħaġ u l-mogħoż li kienu jinħarġu kuljum mill-istalle biex imorru wara r-rgħajja għall-mergħa fil-kampanja, it-toroq minn fejn kienu jgħaddu, kienu jinksew bil-ħmieġ tagħhom, u minħabba f'hekk kien ikun hawn hafna dubbien, u fuq kollox, il-mard tal-għajnejn, l-iktar, it-trakoma, kien popolari hafna, minħabba n-nuqqas ta' ndafa, anke d-deni rqiġ kien komuni wkoll, minħabba li l-ħalib tal-mogħoż ma kienx jitgħalla!

Sal-1949 il-Mellieha kien għad ma kellhiex id-drenagġ, l-ilma tal-vit, u lanqas dawl elettriku. Iżda meta mbagħad daħlu dawn kollha, daħlet l-iġjene u n-nies bidet tkun iktar attenta għall-indafa u s-saħħa tal-ġisem.

Niftakar li z-ziju Dun Anton Debono jgħorr, kważi kuljum, it-tfal żgħar lejn iċ-ċimiterju – għax kien għad ma hawnx kura. Ma kienx hawnx kura, mhux fil-Mellieha biss, jew f'Malta biss, imma mkien fid-dinja. Il-vera kura nbdiat mal-invenzjoni tal-penisilin minn Alexander Fleming li ġiet użata hafna fl-aħħar Gwerra Dinjija (1939 – 1945). Ma kinitx tkun storja rari hafna li kont tisma' li omm mietet mat-twelid tat-tarbija. U l-morda kienu jibqgħu fi djarhom sa mewthom u meta t-tabib kien jordna biex il-pazjent/a jittieħed l-isptar, il-Mellehin konnha tal-femha li, mejjet / mejta, se jiġi lura – għax ftit li xejn kien għad hawn kura ta' fejqan.

Niftakar li l-bdiewa u l-haddiema, qabel ma jmorru

għax-xogħol kienu jisimġhu quddiesha tal-ewwel – fl-4.30 jew fil-5 ta' filgħodu. U l-magħgoranza tal-ulied, kienu jmorru għal quddiesha kuljum, u s-santwarju kien bil-bosta ffrekwentat bil-bosta għall-qima lejn il-Madonna milli ahna illum.

Niftakar li l-magħgoranza tat-tfajliet, sakemm kienu jaslu għaž-żwieġ, kienu jkunu tgħallmu sewwa l-ħajja tal-familja; kienu jkunu tgħallmu l-ħjata, il-bizzilla, ir-rakkmu; il-bjanckerija kienu jkunu hadmuha kollha huma. B'dan irrid ngħid li, meta raġel kien jizzewweġ tfajla ta' dik il-kwalità kien ikollu biex jiftaħar li mohħu mistrieħ li dik se tkun mara għaqlija u tal-galbu.

Rajt ukoll li minħabba l-partiti politiċi, ġieli nqala' xi ftit tal-inkwiet minħabba ideat differenti, il-poplu Malti, dam ma mmatura biex jaċċetta ideat ta' partit li ma kienx jemmen fih.

Illum inkwantu, hawn hafna u hafna mezz iktar minn żmien tfuliti. Imma x'gara b'dawn il-mezzi kollha? Hafna nies qegħdin jinqatgħu għalihom wahedhom għax, alla tagħhom sar it-televiżjoni, l-internet, il-mowbajl. Qiegħed jiġri li, għalkemm wiehed jista' jkollu hafna studji, madanakollu, ma jafx igib ruħu ta' nies man-nies; ma jafx jgħid 'grazzi', 'jekk jogħġbok', ma 'jafx isellem'. Ir-rispett u l-apprezzament lejn min ikun għamillek il-ġid, ftit li xejn għadhom jinħassu, ibda min-nuqqas ta' rispett lejn il-ġenituri, lejn l-għalliema, lejn il-qassisin, lejn il-pulizija, lejn l-awtoritajiet ekklesjastiċi u civili.

L-egoizmu jinħass sewwa kullimkien; "l-aqwa li nkun moqdi jien, u ma jimpurtanix minn kemm inġieġhel lil haddieħor ibati minħabba wiċċi". Għal hafna wlied, il-ġenituri ma jifhmu f'xejn, mhumiex moderni. Għal numru ta' żgħażaġh, l-esperjenza li jkunu għaddew minnha l-ġenituri tagħhom – ta' ferħ, niket, tbatija, fallimenti u successi, xejn ma tkun tiswa għalihom, u jagħmlu ta' rashom. Imbagħad, ħalli jinqabdu f'hafna fallimenti – għax huma jkun deħrilhom li ma għandhom bżonn parir u twissija minn hadd!

Fl-aħħar ċensiment li sar mill-knisja f'Malta biex ikollna stampa ċara ta' kemm imorru għall-quddiesha s-Sibt filgħaxija u fil-Hadd, irriżulta li fil-Mellieha jmorru biss 52 fil-mija, bħal f'Malta kollha. Jiġifieri kważi nofs il-poplu tal-Mellieha, abbanduna anke l-quddiesha tal-Hadd. Anke dan ir-riżultat juri falliment fil-hegġa għar-religjon.

Il-Mellieha, sa 50 sena ilu, kienet meqjusa minn Maltin oħra bħala "Ta' wara l-muntanji". Għidilhom, illum, kemm qegħdin jarawha l-Mellieha, bħala post mill-isbaħ f'Malta, tant li, il-Mellieha, saret post ta' villegġjatura u turistika. U kemm in-nies li ġew joqgħodu l-Mellieha, kemm iħossuhom ixxurtjati li laħqu post fejn jibnu djarhom, jew fejn irnexxielhom jixtru post fil-Mellieha!

Maltin oħra kien għadhom ma jafux japprezzaw il-ġmiel tan-natura li biha hija mzejna l-Mellieha. Anke fl-iskejjel li fihom konna mmorru, lilna tal-Mellieha, xejn ma kienu japprezzaw id-doni li kellna – imma dejjem urejna li mohħna kien ilaħħaq daqs tagħhom, u iżjed ukoll għax ahna konna nistudjaw u napprezzaw is-sagrificji li konna nagħmlu biex noħorġu kuljum 'il bogħod mill-Mellieha biex nitgħallmu skola, snajja' u għax-xogħol.

Nara differenza kbira fil-ħajja ta' kuljum, tal-poplu Melliehi, minn meta sirt qassis, fis-17 ta' Marzu 1956, sal-festa tal-Vitorja 2013. Madankollu, dejjem ippruvajt nagħgorna ruħi mat-tagħlim tal-knisja, biex inkun nista' niswa ta' ġid lill-poplu Melliehi.